

צפריר גוטליב

לבריאים בלבד

אינני אוהב ספרים על מחלות, רפואה, "בריאות" (צידו השני של המטבע, אותו מטבע). אני סולד מהמדיקאליזציה של החיים. מאלה המפגינים זים אותך, או חובטים בראשך, ב"תסמונות" למיניהן, כאילו היו פטיש של יום-העצמאות.

האסוציאציה הראשונה העולה בראשי בהקשר זה של חולי היא התור המסרט בקופת-חולים של ילדותי. אני זוכר את הזקנה מימין שואלת בטון ניאוריאליסטי את השכנה משמאל: "מה יש לך, נממה את סובלת?". או זיכרון אחר, תור אחר, התנפלות, התנפלות גופנית ומילולית של רופאי-שיניים צעירים מעליית 57 על פאצינטי, נערה חסרת-איונים שהעזה להתלונן על משהו או מישהו במרפאה המרכזית ליישור שיניים בתל-אביב.

אמנם יש בסיפור לא מעט התייחסויות לתור פעה המכונה מחלה. ידועה הערתו של דוסטוייבסקי על האופי המטאפיסי של המחלות או זו של בקט ("כולם נולדים חולים. חלק מחלימים"). במיוחד חביב עלי קצו מ"מינימה מוראליה" של תיאודור אדרונד המוקדש לפולחן הבריאות לסוגיו, פולחן הנתפס אצל אותו יהודי הריף כסוג מסוים של מחלה (הרמות האבטיפוסית שלה בקולנוע היתה, ללא ספק, זו שעיצב לי מרווין ז"ל כסרט ספינת השוטמים: אותו חסיד מושבע של ג'ינג, האמריקאי המטומטם שאינו מפסיק לרוץ).

אם אינני טועה גם הניס פוטר, מי שחיבר את הבלש המזמר, אינו תופס את המחלה כתוצאה של הפרשתייתר של בלוטה X, אלא רואה בהפרשתייתר תוצאה של המחלה. כלומר, המחלה מקיפה את כל האישיות כולה ומבטאת את הנפש, לא פחות ואולי אף יותר, מאשר את הגוף.

אבל אלה הן עמדות ש"מבחזק", בעלות אופי אוטורי או אכסצנטרי מובהק. משום כך נדהמתי כשגיליתי גישה זוה, או רומה מאוד, בספריו של אוילבר זאקס, רופא עצבים ידוע, יהודי יליד לונדון העובד מזה שנים רבות בארצות-הברית.

אין תרופת פלאים

בסיפרו המפורסם ביותר, התעוררויות, הוא מותח ביקורת חריפה על חסידי הוויטמינים והתרופות בכלל, למרות שהוא רופא אורתודוכסי טיפוס המסתייג עוד יותר מרופאי-האליל המורדניים למיניהם. מסתייג עד כדי כך — שאינו חש אפילו צורך לציין זאת.

ההר לספריו (במערכ) היה עצום. פינטר חיבר מחזה על יסוד הספר הנזכר. על יסוד ספר אחר נכתבה אופרה ובאחרונה הופק סרט המתבסס על ספר שלישי (האיש שחשב שאשוחו היא כובע). לא אופתע כלל אם יתברר כי גם סירטו המשעשע של וורי אלן, ישונווי, הושפע מאותן התעוררויות, ספר העוסק באנשים שחלו במחלת השינה, בשנות ה-20 של המאה, וכן כאופן שבו הגיבו על הטיפול בתרופה חדשה עשרות שנים מאוחר יותר. מכאן, אגב, שם הספר: יקיצתם או הקימה-לחיה של אותם חולים שחיו כמשך שנים במעין שיתוק חלקי, בעל אופי פארקינוסוני, עד להופעתה של תרופת הפלאים.

זאקס מסייג עצמו כבר בהקדמה (ההקדמות נכתבות, כידוע, לאחר מעשה...) ומדגיש שאין לתרופת-פלא, אין ססיחיים. בהקשר זה הוא מוזכר את הקורטיוזון שפעם התאריכו ככוחו הכלליכול, וגם את התלהבותו הנערית-באופיה של פרויד ובהקשר: פרויד שלח כידוע גרגרים לארוסתו וניסה לרפא בעזרתו חבר שהתמכר למורפין, איש בשם פליישל (פרשה מסתורית אשר משום מה לא הרחיבו עליה את הדיבור, על אף הפרק המסקרן שהקדיש לה ארנסט ג'ונס בכינוגרפיה הגדולה שכתב על פרויד, מורו ורבו).

אוילבר זאקס מלגלג גם על הביטוי "תופעות לוואי", כאילו ניתן לדחוק הצידה את התגובות השליליות לתרופה זו או אחרת על ידי השימוש בתווית הממעיטה "תופעות-לוואי..."

אין זו הערה מיקרית. זאקס הוא אמנם פרופסור בעל שם בעיר הרפואה אבל זווית הביאה ההר-מאניסטית אינה נעדרת אף לא באחד מספריו. יש לשער שהוא כתב ספרים אלה מתוך איזה רחף פנימי עמוק, מגמה מנוגדת לקו המרכזי בחייו: ההתמחות במילים אחרות: הוא מבקש לקעקע את דמות המומחה המתנשא, "הרופא הגדול" הכלי יכול, זה שיועד הכל. זאקס שואף בכנות לרמז קראטיציה של תחום הרפואה ולדהימתיזציה שלו, בהנחה שאדם בעל השכלה סבירה מסוגל

בהחלט להכין מהו רפואה ומהי מערכת-השיקוף לים המנחה את הרופא בעבודתו ובהחלטותיו.

הפציעה והריסקוטק

בררך זאת הוא מצליח להיות מובן, מבלי להיית "עממי", כלומר פופולאריזאטור זול, ובוודאי שאינו ממוסחר. כך רצופים כל ספריו שפע אסור ציאציות מעולם המוסיקה הקלאסית והסיפרות. והוא עושה זאת כדבר מובן מאליו, כדבר מתבקש, לא באורח הפגנת. הוא רואה במוסיקה כוח מיס-תורי, מעין שפה הארמונית שיש לה ערך בליישר ער מהבחינה הרפואית-תיראפויטית.

בספר אוטוביוגרפי המתאר כיצד נפצע קשה בעת טיפוס על הר בנורכניה (טיפוס הרים הוא הספורט החביב עליו, הוא מעיד על עצמו. המדוי בר באדם גדול וחזק במיוחד), כשהוא מאבד כתר צאה מכך את השליטה באחת מרגליו, הוא מספר

ממילוני צופים בריאים, נורמליים: את הצד המי-גוחך או הפאתטי של רייגן, את ההצגה הגדולה של השחקן המודקן.

הם, החולים, הצליחו להתמקד במימיקה, בהביעות-הפנים ומחוות הידיים והגוף, דווקא בשל נכותם, אייכותלתם להבין מה שנאמר על ידי הנשיא.

היעדר אינפורמציה

כלומר, במילים אחרות, זאקס אומר כאן דבר מרתק וחשוב: היעדר אינפורמציה (בעולם שבו המידע, תעשיית החדשות ותעשיות "עתירות ידע" הן בגדר הצעקה האחרונה) הוא-הוא שהפך או תורגם להכנה המקפת והמעמיקה יותר:

זו בעצם חוויה שאינה זרה לגמרי למי שמדמים את מכשיר הטלוויזיה בביתו, מבלי לכנותו, ומת-בונן במחוויתיהם של אנשים מעולם הבידור או הפוליטיקה, או מי שמגלה קו באישיותו של מפר או מכרה — דווקא בשיחת-טלפון, היינו: כאשר הוולט מצטמצם לכדי קול בלבד ואנו איננו חשופים ל"הפגזה תיקשורתית" (גופה, שעה, תנועותיה, לבושה, איפורה של הרמות, וכיוצא באלה). שכן גודש האינפורמציה עלול לבלבל

דייגו ריברה: כלת-מוות. קטע מתוך ציור-קיר במסוקו-סיטי

כי כאשר החל בתהליך ההחלמה הממושך — זה נושאו של הספר — הלך לריסקוטק פופולארי באחד מפרבריה הפחות נוצצים של לונדון כדי להאיץ את התהליך.

מיגרנה וכאביראש

סיפרו הראשון של אוילבר זאקס, על המיגרנה או כאבי-ראש הכרוני, מרתק לא פחות מאלה שבאו בעיקבותיו (הסיפור על מחלקת האפאזיה לקוח מתוך הקובץ האיש שחשב שאשוחו היא כובע). זאקס מספר שהוא עצמו סבל ממיגרנות קשות, ולמען האמת — בזכות המיגרנה (לא שלי, אלא של קרוב מיישפחה שלי — צ"ג), התוודעתי לספריו. בעצם, על פי זאקס, גם אני סובל ממיגרנה. שכן זו היא בעיני הרבה יותר מסתם כאבי-ראש. לדבריו, שורה שלמה של סימפטומים ומיחושים וכאבים לתואר "מיגרנה". בכלל זה, סוגים מסויימים של הצטננויות, קוצר-נשימה, אינני טועה גם בעיות במערכת-העיכול.

הגדרתו של זאקס גמישה מאוד, אינטליגנטי, והוא חושף קשרים בלתי-צפויים לחלוטין בין מערכות-גוף שונות. כאילו, לאחר שנתקבלה "החלטה" לחלות, בוחר לו הגוף היכן או כיצד לחלות,

בן-ציון בן-משה

שלושה-עשר

א.

חרף ריק ומלא חפצים.

אדנית אדמה בחלון מלאה פרג

מי-גשם ותפלה לתקוה.

זרעי הרחם ונצניו

נפוצים מאד במקומנו

נוצצים פשג קר.

דקות אחרות

התיר האצטגנין להתבונן ברחוב

באנשים חיים

מה שנלקח — נלקח

ומה שנשאר —

ילקח גם הוא בעתיד.

קוי לטוב.

ב.

לשוא חלפה הסכין

והלחב הבריק

כעורק זהב באבן:

מקרי כאחד המקרים

וכאחד הצללים הצרים על דלתך

אני נצרך לנחם,

לפרי, לנכס חי

רך ומתפתל

כשרך הנשרף על בשרך.

שוא הבדידות ושוא הלחש

הספין והכפיל

המתגנב כצל בחלונך

ומהלך רכיל.

ג.

צבע המכונית זהה לבגדי

לעינים

לתכלת חלון הנפרש לצדדים:

חכי לקשת בענן. העז ממות

נשל מעצמו כפסם אתרוג

ומתקרא חיים.

זה כל הדרוש לה לאהבה

להקרא אהבה ולהבלע חיים.

זמן רב על מקומו

מדשדש החרף

והלכ נצת ומתעור מראה

עיניך הרוטטות מים

כפצעי אוהב נאמנים.

ד.

אעפ"כ הכל כרגיל.

הדם רץ וזורם בורידים

והעינים הפקוחות עוד נוערות

עמק בארבות:

מתוך היש יברא העצב

יפי ופליאה

והאבן, ככרגלי בונה, ירדה

על פדורף הכהל.

ברכי אפוא על הלחם,

הקפה החם והאש באה.

לילה תמים בחלון עוד יכה

הגשם והבדד

כהלקות גלגל הנפש את בשרה.

מתוך: רישו' חורף מאמצע קיץ

כיצד לתרגם אותה "החלטה" ולהמירה למטבע פיסיוולוגי.

יש לקוות לא רק לתרגום ספריו של זאקס